

Antoni Kuczyński

Tablica memoratywna Bronisława Piłsudskiego (Kraków 3 listopada 2003 roku)

Niepodległość i Pamięć 11/1 (20), 319-328

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Antoni Kuczyński
(Uniwersytet Wrocławski)

Tablica memoratywna Bronisława Piłsudskiego (Kraków 3 listopada 2003 roku)

W bogatym katalogu działań mających na celu podkreślenie zasług Bronisława Piłsudskiego w badaniach kultury Ajnów, Niwchów oraz innych tubylczych ludów rosyjskiego Dalekiego Wschodu, a także jego działalności naukowej w Polsce po powrocie z zesłania (1906) przewija się zróżnicowana ilość przedsięwzięć o charakterze naukowym, medialnym oraz innych mających rodzaj tzw. trwałych znaków pamięci – pomnik, symboliczna mogiła, tablica pamiątkowa i innych.

Do grupy pierwszej bez wątpienia zaliczyć należy edycję *Dzieł Zebranych* B. Piłsudskiego realizowaną od roku 1998 przez prestiżową amerykańsko-niemiecką firmę edytorską Mouton de Gruyter w serii „Trends in Linguistics”¹. W grupie tej sytuacji też się działalność wydawnicza i badawcza prowadzona przez Instytut Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku. Organem wydawniczym Instytutu jest czasopismo pod nazwą „Izwiestja Nasledija Bronisława Piłsudskiego” ukazujące się od roku 1998. Tutaj podkreślić trzeba fakt, iż do rzadkości należy w nauce powołanie specjalistycznej placówki badawczej zajmującej się rezultatami prac naukowych postaci jednego uczonego, a także związane z tą postacią oddzielne wydawnictwa periodyczne. Pierwszym z nich są „Izwiestja Nasledija Bronisława Piłsudskiego”, drugim zaś wychodzące w Japonii „Piłsudskiana de Sapporo” redagowane przez prof. Koichi Inoue.

Znaczącą rolę w ocenie dorobku naukowego B. Piłsudskiego mają także międzynarodowe konferencje. Pierwsza z nich odbyła w roku 1985 na Uniwersytecie Hokkaido w Sapporo. Druga miała miejsce w Južno Sachalińsku w 1991 roku, natomiast trzecia odbyła się w Krakowie i Zakopanem w 1999 roku. Każda z nich udokumentowana została pokonferencyjnymi tomami zawierającymi wygłoszone referaty².

-
- 1 A. Kuczyński, „*Opera omnia*” Bronisława Piłsudskiego, „Orzeł Biały” (Londyn), 1999, nr 1555-1556, s. 50-54; A. Kuczyński, *Katorżnik i zesłaniec na tronie nauki*, „Zesłaniec” (Warszawa), 1998, nr 3, s. 105-108.
 - 2 Sapporo – 1985. *Pisutsuki shiryō-to hoppo shominzoku bunko-no*, pod red. K. Kato i Y. Kotaniego – angielska wersja tytułu: *Bronisław Piłsudski's Materials on Northern Peoples Cultures*, wydawnictwo Narodowego Muzeum Etnologii w Osace 1986. Južno Sachalińsk – 1991. Sympozjum międzynarodowe pod nazwą: „Bronisław Piłsudski – badacz ludów Sachalinu” odbyło się w dniach 31 października – 2 listopada 1991 roku w Južno Sachalińsku, w 125. rocznicę urodzin Bronisława Piłsudskiego. Pokłosie konferencji ukazało się w wydawnictwie Sachalińskiego Okręgowego Muzeum Krajoznawczego w Južno Sachalińsku w zbiorze pt. *B.O. Piłsudskij – issledowatel narodow Sachalina. Materialy meždunarodnoj naucznoj konferenciji. 31 oktiabryja – 2 nojabryja 1991 g.* Južno Sachalińsk, t. 1 i 2, pod red. W.M. Łatyszewa i M.I. Iszczenko. Južno Sachalińsk 1992. Zobacz też: A. Kuczyński, *Międzynarodowa ocena dorobku badawczego Bronisława Piłsudskiego nad tubylczymi ludami Sachalinu. Konferencja naukowa – Južno Sachalińsk 1991*, „Niepodległość” (Nowy Jork), 1993, nr 26, s. 176-190. Kraków/Zakopane – 1999. *Bronisław Piłsudski and Futabatei Shimei – an Excellent charter in the History of Polish-Japanese Relations. Materials of the Third International Conference on Bronisław Piłsudski and this Scholary Heritage. Kraków – Zakopane 29/8 – 7/9 1999*. Edited by Alfred F. Majewicz and Tomasz Wicherkiewicz, Poznań 2001.

Tu wspomnieć także należy o trzech kolejnych konferencjach mających charakter krajowy, odbywających się w Polsce w Zakopanem (2000)³, w Warszawie (2001)⁴ oraz w Krakowie (2003)⁵. Wszystkie konferencje spełniły poważną rolę w upowszechnieniu postaci B. Piłsudskiego oraz przyczyniły się do pełniejszej recepcji jego badań nad kulturą tubylczych mieszkańców Sachalinu, Ajnów z wyspy Hokkaido oraz nadamurskich Oroków. Przyczyniły się także do wyjaśnienia szeregu złożonych problemów dotyczących jego życia i pracy oraz zapewnienia pustych dotychczas przestrzeni w jego biografii. Do kanonu przedsięwzięć stricte naukowych zaliczyć też należy wystawy prezentujące drogę życiową B. Piłsudskiego i jego działalność naukową. Wystawy te towarzyszyły wspomnianym konferencjom naukowym w Južno Sachalińsku oraz Krakowie i Zakopanem. Niezależnie od nich zrealizowano także inne wystawy poświęcone B. Piłsudskiemu, np. w Sachalińskim Okręgowym Muzeum Krajoznawczym⁶ oraz w Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie⁷.

Mówiąc o działaniach medialnych (prasa, radio, telewizja, film) mamy tu na myśli wielką ilość artykułów prasowych i radiowo-telewizyjnych audycji publicystycznych jakie zawsze towarzyszyły wspomnianym powyżej konferencjom w Japonii, Rosji oraz Polsce. Wspomnieć tutaj także należy o filmach zrealizowanych przez telewizję japońską i polską, które emitowane przez stacje telewizyjne obu tych krajów odegrały znaczącą rolę w popularyzacji postaci tego zesłańca i etnografa. By pozostawać w zgodzie z medialną konwencją popularyzacji B. Piłsudskiego należy podkreślić ważną rolę Internetu, zwłaszcza działalność w tym zakresie prowadzoną przez Juranda Czermińskiego z Uniwersytetu Gdańskiego (Polska). Stworzony przez niego system dotyczący internetowej dokumentacji związanej z postacią B. Piłsudskiego (publikacje, konferencje itp.), dostępny jest przez adres: <http://www.icrap.org> i obecnie scala on łącznie 150 dokumentów równomiernie rozłożonych na pięć języków (angielski, japoński, litewski, polski, rosyjski) będących odbiciem krajów, w których przebywał ten ze wszechmiar interesujący i zdolny etnograf⁸. Oto jeden z przykładów internetowej dokumentacji tej problematyki:

- 3 Konferencja w Zakopanem nosiła nazwę: „Bronisław Piłsudski (1866-1918). Człowiek – Uczony – Patriotą” i zorganizowana została w dniach 20-21 października 2000 roku w związku ze wzniesieniem symbolicznej mogiły B. Piłsudskiego na Cmentarzu Zasłużonych w Zakopanem. Z tej okazji wydano tom pod nazwą: *Zesłaniec – Etnograf – Polityk. Bronisław Piłsudski*, Wrocław 2000. Zobacz też: A. Kuczyński, *Zakopane uczciło pamięć Bronisława Piłsudskiego*, „Niepodległość i Pamięć” (Warszawa) 2001, nr 17, s. 201-216.
- 4 Konferencja ta odbyła się 21 maja 2001 roku w Muzeum Niepodległości w Warszawie a jej współorganizatorem była Komisja Syberyjska Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Zobacz: A. Milewska-Młynik, *Konferencja naukowa poświęcona Bronisławowi Piłsudskiemu*, „Zesłaniec” (Warszawa), 2001, nr 6, s. 130-131.
- 5 Skrótowo o tej konferencji zobacz na końcu tego artykułu.
- 6 *Katalog wystawki, poświęconej 125-letniej rocznicy B.O. Piłsudskiego*, Južno Sachalińsk 1991.
- 7 J. Żytek, *Bronisław Piłsudski 1866-1918* [w:] *Bronisław Piłsudski badacz Dalekiego Wschodu. Katalog wystawy Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie*, Warszawa 1991; A. Rzeźba, *Wystawa w Galerii Azjatyckiej. Bronisław Piłsudski – kto to jest?*, „Polska Zbrojna”, 1992, nr 16, s. 5; Kons., *Słynne walki z pieśniami Ajnów. Wystawa dorobku Bronisława Piłsudskiego*, „Express Wieczorny”, 1991, nr 216, s. 3.
- 8 J. Czermiński, *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*, Gdańsk 2002, s. 129 i 141; J. Czermiński, *IC-RAP Internet Information System. A Unicode Approach*, [in:] *Bronisław Piłsudski and Futabatei Shimei...* op. cit., s. 337-356; J. Czermiński, *Audio Collections in Libraries and Museums Wax Cylinder Technology*, [in:] *23rd Library Systems Seminar. Managing Multimedia Collections. National and University Library, Ljubljana*, Bled, 21-23 April 1999. Edited by Maja Zümer, Paula Goossens, Ljubljana 1999.



lin wśród jej tubylczych mieszkańców oraz za jego działalność na rzecz ochrony tej ludności przed depopulacją i procesem akulturacji. Wspomnieć tu także należy o symbolicznej mogile B. Piłsudskiego na zabytkowym cmentarzu Pęksowy Brzyzek w Zakopanem wzniesionej w 2000 roku¹⁰. Zakopane, zwane powszechnie stolicą polskich Tatr, stało się dla B. Piłsudskiego czasowym miejscem jego pobytu po powrocie z zesłania.

Do wspomnianych już trwałych znaków pamięci o B. Piłsudskim wpisuje się także edycja okolicznościowej koperty wydanej z okazji międzynarodowej konferencji w Jużno Sachalińsku (1991) oraz czterech kart pocztowych z jego wizerunkiem, wydanych nakładem Antoniego Kuczyńskiego. Do szczególnego rodzaju pamięci o tym zesłańcu i katorżniku należy emisja przez Pocztcę Polską znaczka pocztowego z postacią B. Piłsudskiego i koperty pierwszego dnia obiegu tego znaczka ze specjalnym okolicznościowym stemplem pocztowym, a także niewielkim fragmentem tekstu jednej z jego prac o Ajnach. Jeśli dla badaczy naukowej działalności B. Piłsudskiego znaczek ten jest epizodycznym wydarzeniem i wyrazem szacunku dla tego badacza, to dla filatelistów stanowi on pożądany egzemplarz kolekcjonerski.

Najnowszy charakter trwałego znaku pamięci o B. Piłsudskim nosi tablica memoratywna jemu poświęcona odsłonięta 3 listopada 2003 r. w gmachu Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie przy ul. Sławkowskiej 17. Gmach ten wybudowano w drugiej połowie XVIII wieku. W roku 1873 w budynku tym znalazła siedzibę Akademia Umiejętności zrzeszająca uczonych wszystkich trzech zaborów – austriackiego, pruskiego i rosyjskiego. Wypada tu wspomnieć, iż obok innych tablic znajdujących się w holu tego gmachu umieszczona jest także tablica poświęcona Bronisławowi Malinowskiemu (1884-1942), polskiemu etnologowi, badaczowi kultury tubylczych ludów rozległej Oceanii. Wiadomo dzisiaj, że badacz ten oraz Bronisław Piłsudski pozostawali w bliskiej znajomości w okresie, gdy w początkach XX stulecia spotykali się w Zakopanem i pozostawali w przyjaźni z Stanisławem Ignacym Witkiewiczem, znanym pol-

Wreszcie trzeci blok, który nazywamy tutaj trwałymi znakami pamięci o B. Piłsudskim to nazwanie jego imieniem jednej z gór na Sachalinie, namalowanie przez artystów dwu jego portretów. Pierwszy będący dziełem litewskiego malarza Adomasa Varnasa powstał w roku 1912 w Zakopanem i drugi, namalowany współcześnie (1998) przez absolwenta Petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych, artystę malarza Ryszarda Dalkiewicza z Grodna (Białoruś)⁹. Do grupy tej należy także pomnik B. Piłsudskiego wzniesiony w Jużno Sachalińsku w 1991 roku podczas wspomnianej powyżej konferencji międzynarodowej. Pomnik ten jest trwałym znakiem pamięci i wdzięczności uczonych rosyjskich za studia etnograficzne B. Piłsudskiego prowadzone na wyspie Sacha-

9 A. Kuczyński, *Nowy portret Bronisława Piłsudskiego*, „Zesłaniec”, 1998, nr 3, s. 99-102.

10 A. Kuczyński, *Zakopane uczciło pamięć Bronisława Piłsudskiego*, „Niepodległość i Pamięć”, 2001, nr 17, s. 201-216.

skim malarzem, krytykiem sztuki i pisarzem. Wiadomość o przyjaźni B. Piłsudskiego z B. Malinowskim stanowi jedno z nowszych ustaleń biograficznych, które opierają się na wiadomościach pochodzących z niedawno wydanych pamiętników B. Malinowskiego¹¹.

Trudno dzisiaj ustalić na ile kontakty te wzbudziły w osobie B. Malinowskiego zainteresowania problematyką etnograficzną. Był on bowiem z pierwszego wykształcenia matematykiem i fizykiem, uzyskując w roku 1908 doktorat z tego zakresu. Wacław i Tadeusz Słabczyńscy, w *Słowniku podróżników polskich* (Warszawa 1992), kreśląc szkic biograficzny B. Malinowskiego podkreślali, że „już pod koniec studiów w Krakowie odchodził on stopniowo od zainteresowań matematyczno-przyrodniczych, jednakże dopiero przeczytana książka angielskiego etnologa, J.G. Frazera pt. *The Golden Bough* spowodowała całkowitą zmianę jego zainteresowań naukowych”¹² i z nauk ścisłych przeszły na socjologię i etnologię. Studia z tego zakresu ukończył on w London School of Economics and Political Science w roku 1912.

Ośmielam się postawić tezę, że przyjaźń tego uczonego z B. Piłsudskim nie mogła pozostawać bez wpływu na wspomnianą powyżej zmianę zainteresowań naukowych B. Malinowskiego. Wiadomo bowiem, że B. Piłsudski potrafił z wielką swadą opowiadać o tubylczych kulturach wyspy Sachalin i zjednywać dla idei badań etnograficznych coraz to nowych zwolenników, którzy pod jego kierunkiem i z jego inspiracji prowadzili wśród górali podhalańskich obserwacje o charakterze ludoznawczym, dokumentowali ich folklor słowny i muzyczny oraz gromadzili eksponaty etnograficzne dla Muzeum Tatrzańskiego. Przypuszczać więc należy, że ów kontakt B. Piłsudskiego ze wspomnianym powyżej B. Malinowskim musiał wywołać w tym ostatnim fascynację egzotycznymi kulturami odległych kontynentów.

To, że wspomniana tablica pamiątkowa poświęcona B. Piłsudskiemu znalazła się w gmachu Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie ma swoje merytoryczne uzasadnienie. Wiadomo bowiem, że już w roku 1903 B. Piłsudski wystąpił z Sachalinu list do władz Akademii, w którym proponował współpracę z tą instytucją w zakresie zgromadzenia dla niej kolekcji etnograficznej odnoszącej się do zabytków kultury materialnej sachalińskich tubylców, a także uzupełnienia jej licznymi fotografiami oraz warkami fonograficznymi z folklorem tamtejszych ludów. Oto treść tego listu:

Korsakowsk, 16/29 VI 1903

Do Krakowskiej Akademii Umiejętności

Szanowni Panowie.

Jestem już od roku na południu wyspy Sachalin, który był mi znany i wprzódy, jako delegowany przez Akademię Nauk w Petersburgu. Mam za zadanie zebrać kolekcję etnograficzną Ajnów i Oroków, dwóch ras pierwobytnych, zamieszkujących w tej miejscowości. Oprócz tego zapisuję podania, pieśni, bajki, w ogóle literaturę ustną Ajnosów, a także wszystko co się tyczy tych narodowości.

Jeszcze całą zimę muszę tutaj przebywać, więc z ochotą ofiaruję swe usługi i Wam Szanowni Panowie, jeżelibyście chcieli mi dla Akademii lub dla innego polskiego muzeum zrobić zakaz [!] kolekcji etnograficznej Ajnosów. Ponieważ znam język ich i wiele detali ich bytu, który traci silnie i prędko swe cechy pierwotne pod wpływem Japończyków i Rosjan, sądzę, że wypełnię takie polecenie lepiej niż kto inny. Kosztować taka kolekcja będzie też daleko taniej teraz, niż potem, gdyby Akademia zechciała z czasem delegować w tym samym celu specjalną osobę.

11 B. Malinowski, *Dziennik w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*, Kraków 2002.

12 W. T. Słabczyński, *Słownik podróżników polskich*, Warszawa 1992, s. 212.

Mieszkając już 16 lat na krańcu Sybiru, silnie się zrusyfikowałem i trudno mi będzie dać po polsku opis kolekcji. Jednak chęć być korzystnym i dla swoich rodaków, pobudza mię zrobić tę propozycję. Dodaje mi śmiałości otrzymana w tych dniach obietnica Pana Wacława Sieroszewskiego zredagować moje opisy. Prosiłbym jednak w razie przyjęcia mych usług, wystać mi kilka etnograficznych monografii po polsku, gdziebym mógł znaleźć techniczne nazwania zupełnie mi nie znane narzędzi i różnych sprzętów domowych.

Od przystanej sumy będzie zależeć ilość przedmiotów. Sądzę, że 650-700 rs. będą dostateczne dla zupełnie pełnej kolekcji, włączając fotografie i waliki od fonografu z zapisami muzyki i piosen [!] rozmaitych. Jednak i na mniejszą sumę można ułożyć kolekcję najważniejszych i najwięcej interesujących rzeczy.

Proszę przyjąć me szczere uszanowanie

Bronisław Piłsudski¹³.

Natomiast później, gdy B. Piłsudski znalazł się w kraju jego związki z Akademią Umiejętności przybrały kształt stałej współpracy i w roku 1914, gdy w ramach Komisji Antropologicznej Akademii utworzono Sekcję Etnograficzną kierowanie nią powierzono B. Piłsudskiemu. Było to jego pierwsze stałe zatrudnienie po powrocie z zesłania rokujące nadzieję na możliwość systematycznej pracy naukowej. Niestety, wybuch pierwszej wojny światowej (1914) zniweczył te nadzieje. B. Piłsudski opuścił Kraków i poprzez Wiedeń wyjechał do Szwajcarii a potem do Francji. Wśród wielu członków Akademii Umiejętności pozostawił przyjazne mu wspomnienia. W zbiorach archiwalnych Akademii pozostała także część jego nie opracowanych materiałów etnograficznych i językowych oraz inne osobiste papiery. Z czasem, już po jego śmierci w 1918 roku zbiory te powiększały się sukcesywnie o nowe zespoły rękopiśmienne związane z życiem i pracą tego zesłańca, etnografa i wiecznego tułacza, który dziwnym zrządzeniem losu nie mógł zrealizować swych ambitnych planów i zamierzeń naukowych, pozbawiony możliwości spokojnej pracy ze względu na ciągle doskwierający mu brak środków finansowych.

Organizatorami uroczystości odsłonięcia tablicy memoratywnej poświęconej B. Piłsudskiemu oraz zorganizowanej z tej okazji sesji naukowej były: Polska Akademia Umiejętności, Społeczna Szkoła Podstawowa nr 1 im. Józefa Piłsudskiego w Krakowie, Społeczne Gimnazjum nr 1 im. Zbigniewa Herberta w Krakowie, Towarzystwo im. Józefa Piłsudskiego, Związek Sybiraków oraz Ośrodek Badań Wschodnich Uniwersytetu Wrocławskiego, który ma szczególne zasługi w popularyzowaniu postaci B. Piłsudskiego oraz uczczenia jego pamięci. Odsłonięcie tablicy pamiątkowej oraz sesja naukowa odbyły się w dniu 3 listopada 2003 roku w Krakowie w gmachu Polskiej Akademii Umiejętności i zgromadziły liczne grono uczestników. Były wśród nich osoby z różnych ośrodków akademickich z kraju – Gdańsk, Kielce, Warszawa, Poznań, Wrocław. Wzięli w niej także udział potomkowie rodziny Piłsudskich – Ryszard Pawłowski (Zakopane), Witold Kowalski (Warszawa), członkowie rodziny Kadenacych (Kraków). Wśród słuchaczy byli także uczeni krakowscy oraz członkowie Związku Sybiraków, współorganizatora tych uroczystości.

Uroczystość odsłonięcia tablicy oraz sesję naukową poprzedziła Msza św. za spokój duszy B. Piłsudskiego odprawiona w zabytkowym kościele pod wezwaniem św. Marka z 1263 roku. W homilii wygłoszonej przez księdza Jerzego Pająka przypomniana została męczeńska droga polskiego katorżnika B. Piłsudskiego, zesłanego na Sacha-

13 Archiwum PAN/Kraków, sygn. PAU KSG 2205/1903.

lin za udział w przygotowywaniu zamachu na cara Aleksandra III. W homilii tej nie zabrakło krótkiej charakterystyki badań naukowych B. Piłsudskiego nad kulturą tubylczych ludów odległego Sachalinu. Wspomniano w niej także o młodszym bracie B. Piłsudskiego, Naczelniku Państwa Polskiego, Marszałku Józefie Piłsudskim, który po śmierci pochowany został w podziemiach Kościoła Katedralnego znajdującego się w zespole Zamku Królewskiego na Wawelu. Ks. J. Pająk mówił w swej homilii o wspólnocie żywych i umarłych, podkreślając iż miesiąc listopad w Kościele katolickim, to miesiąc głębokiej refleksji i zadumy nad owocowaniem ludzkiego życia i jego powiązaniem ze światem umarłych. Przez modlitwę, refleksję, a zwłaszcza Eucharystię – podkreślił on – szukamy przerwanej przez śmierć wspólnoty z naszymi zmarłymi, z tymi, którzy żyli z nami, obok nas i tworzyli różne dobra: materialne, kulturowe, religijne.

Po Mszy św., w gmachu Polskiej Akademii Umiejętności tłumnie zebranych, powitał wiceprezes Polskiej Akademii Umiejętności prof. dr Jan Machnik. Poświęcenia tablicy dokonał Jego Eminencja Ks. Kardynał Franciszek Macharski – Metropolita Krakowski, poprzedzając ten akt słowami modlitwy:

Wszchemogący wieczny Boże,

Ty zachęcaś słowami Psalmisty: „Wielkich dzieł Boga nie zapominajcie.”

Wspominamy dzisiaj dzieła, których dokonałeś przez

*Twojego Sługę Bronisława Piłsudskiego, wielkiego etnografa,
socjologa, podróżnika, badacza Syberii i Japonii.*

*Prosimy Cię pobłogosław tę tablicę upamiętniającą Jego postać
i dokonania. Spraw, aby podniosła nasze serca i umysły od piękna
i mądrości ówczesnego świata, który odkrywał i przekazywał
śp. Bronisław ku wartościom nieprzemijającym.*

*A śp. Braciom Bronisławowi i Józefowi Piłsudskim tak
zastużonym dla wolności naszej Ojczyzny, daj radość
Królestwa Niebieskiego. Przez Chrystusa Pana naszego.*

Amen.

Następnie głos zabrał Wiesław Krawczyński, przewodniczący Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków, organizacji, która już w roku 1937 upomniała się o należne uczczenie pamięci B. Piłsudskiego, publikując na łamach swego organu wydawniczego jakim było czasopismo „Sybirak” artykuły omawiające konieczność zwrócenia się scaleniem dorobku naukowego tego zesłańca i katorżnika¹⁴. Tekst wystąpienia W. Krawczyńskiego podajemy poniżej uważając, iż nawiązuje ono w pewnym sensie do tych treści, które zawarte były we wspomnianym artykule na łamach „Sybiraka”:

Eminencjo – Księżę Kardynale!

Szanowny Panie Profesorze!

Szanowni Państwo!

Wielkość człowieka mierzy się między innymi cechami jego osobowości takimi jak humanizm czy dorobek naukowy. Bronisław Piłsudski w zakresie badań ludów Dalekiego Wschodu był fenomenem, co przejawiało się w bogatym dorobku naukowym dotyczącym etnografii. Wśród katorżników takich m.in. jak Benedykt Dybowski, Aleksander Czekanowski, Jan Czernski, Wiktor Godlewski, Wacław Sieroszewski i wielu innych

14 K. Zawistowicz, *Bronisław Piłsudski 21 X 1966 – 17 V 1918*, „Sybirak”, 1937, nr 1, s. 43-50; W. Sieroszewski, *Bronisław Piłsudski. Materiały do biografii Bronisława Piłsudskiego*, „Sybirak”, 1937, nr 1, s. 28-42.

– odznaczał się ogromną pracowitością. Jego dorobek rozszany jest po kilku kontynentach i wielu naukowych instytucjach, w tym również w Krakowie, w ówczesnej Akademii Umiejętności, której przez pewien czas był współpracownikiem.

Jak dziwne są meandry historii, kiedy pokolenia Polaków od XVII wieku znacząc swoją męką i krwią katorżny syberyjski szlak wpisywały się jednocześnie w odślanianie tajemnic tego ogromnego kraju. Chociaż przez lata problem ten nie był szczególnym przedmiotem badań nauki polskiej związanej indoktrynacją komunistyczną, to teraz coraz częściej podejmowany jest on przez liczne grono uczonych w Polsce oraz w Rosji, gdzie recepcja tych dokonań jest coraz pełniejsza we współczesnej nauce rosyjskiej, a w dalekim Jużno Sachalińsku istnieje nawet Instytut Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego.

Wiek XX – wiek postępu i ogromnego rozwoju wszelkich nauk, przyniósł jednocześnie dwa nieludzkie totalitaryzmy: nazistowski i ciągle jeszcze nie osądzony komunistyczny, których wspólną cechą było ludobójstwo, w skali dotychczas nie spotykanej. Naród polski osaczony dwoma zbrodniczymi ustrojami przemierzył setkami zesańców drogą polskiej Golgoty Sybiru. Szczególnie dotkliwa była eksterminacja elit intelektualnych, zaplanowana z premedytacją.

W tym roku obchodzimy 75-lecie powstania Związku Sybiraków, którego pierwszym honorowym członkiem był Marszałek Józef Piłsudski, młodszy brat Bronisława. Związek nasz obchodzi również 15-lecie swego reaktywowania. Dlatego też odsłonięcie pamiątkowej tablicy ku czci Bronisława Piłsudskiego jest jakimś pomostem łączącym jego życie z potomkami katorżnej syberyjskiej historii.

W imieniu Zarządu Głównego Związku Sybiraków i Rady Naukowej – dziękuję Jego Eminencji za poświęcenie tablicy, Panu Profesorowi Jerzemu Wyrozumskiemu i Polskiej Akademii Umiejętności za możliwość jej umieszczenia, dziękuję też pomysłodawcom i wykonawcom tego znaku pamięci Panu Dyrektorowi Jerzemu Gizie i Panu Dyrektorowi Piotrowi Boroniowi oraz autorom referatów wygłoszonych w czasie dzisiejszej sesji.

BÓG ZAPŁAĆ!¹⁵

Tablicę odsłanili potomkowie rodziny B. Piłsudskiego – Agata Kadenacy (prawniczka) i Witold Kowalski. Podczas jej odsłonięcia obecni byli liczni przedstawiciele władz miejskich Krakowa, władz samorządowych, pracownicy naukowcy Uniwersytetu Jagiellońskiego, przedstawiciele Wojska Polskiego oraz licznie zgromadzona młodzież. Na tablicy wykonanej z granitu znajduje się płaskorzeźba z wizerunkiem B. Piłsudskiego oraz napis o treści:

BRONISŁAW PIŁSUDSKI
ZUŁÓW 1866 † 1918 PARYŻ
PATRIOTA, SYBERYJSKI ZESŁANIEC I UCZONY
SEKRETARZ KOMISJI ETNOGRAFICZNEJ AU
WSPÓŁPRACOWNIK
KOMITETU NARODOWEGO POLSKIEGO
BRAT PIERWSZEGO MARSZAŁKA POLSKI
A.D. – MMIII

Wizerunek B. Piłsudskiego umieszczony na pamiątkowej tablicy wykonała prof. Helena Łyżwa, wybitna krakowska rzeźbiarka, nauczyciel akademicki w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

¹⁵ Tekst tego posłania w zbiorach autora artykułu.

Po złożeniu kwiatów przed tablicą pamiątkową oraz odśpiewaniu hymnu narodowego i jednej z pieśni legionowych, uczestnicy tej doniosłej uroczystości zgromadzili się w Wielkiej Sali Polskiej Akademii Umiejętności. Zanim wygłoszone zostały referaty odczytano liczne listy, które nadesłano na ręce organizatorów. Wśród nich był list od córki Marszałka Józefa Piłsudskiego, Jadwigi Piłsudskiej-Jaraczewskiej, która wyraziła w nim zadowolenie z odświeżenia tablicy memoratywnej, a nie mogąc przybyć na tę uroczystość podkreśliła, iż łączy się myślami z biorącymi w niej udział. Kolejny list organizatorzy tej uroczystości otrzymali z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Muzeum Niepodległości w Warszawie w obszernym liście adresowanym do Polskiej Akademii Umiejętności wyraziło serdeczne podziękowanie organizatorom krakowskich uroczystości i podkreśliło znaczący wkład B. Piłsudskiego w badania etnograficzne na rosyjskim Dalekim Wschodzie.

Ze szczególną radością uczestnicy konferencji odebrali adres dziękczynny, który nadszedł z dalekiego Sachalinu z Instytutu Naukowego Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego. Po odczytaniu tego listu Wiceprezes Polskiej Akademii Umiejętności prof. dr Jan Machnik podkreślił związki jakie łączą współcześnie Instytut Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku z Akademią, w której Archiwum Naukowym znajduje się bogata spuścizna B. Piłsudskiego – rękopisy jego prac, korespondencja, zdjęcia, dokumenty urzędowe itp. Organizatorzy konferencji otrzymali także list, który przysłała Paulina Sacha-Kopestyńska, Jakutka czasowo mieszkająca w Italii, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych im. Surikowa w Moskwie, która napisała w nim:

Ucieszyłam się na wiadomość o odświeżeniu tablicy memoratywnej poświęconej Bronisławowi Piłsudskiemu, wybitnemu badaczowi kultury tubylczych ludów Sachalinu. Jako Jakutka, mieszkająca obecnie we Włoszech nie raz spotykałam się z zagadnieniem wkładu Polaków w poznanie kultury mojej Ojczyzny – Sacha Jakucji, o których pamięć naród mój zachowuje we wdzięczności. Obecnie podjęłam się namalowania cyklu portretowego poświęconego polskim badaczom Syberii: Benedyktowi Dybowskiemu, Wacławowi Sieroszewskiemu, Edwardowi Piekarskiemu, Janowi Czarskiemu, A. Czekańskiemu i innym. W grupie tych innych jest także Bronisław Piłsudski. Bardzo chciałabym aby ten cykl portretowy prezentowany był kiedyś w Polsce i mam nadzieję, że dobry los pozwoli, że i Królewskie Miasto Kraków umożliwi mi zaprezentowanie tej wystawy jego mieszkańcom. Z okazji podniosłej uroczystości związanej z poświęceniem tablicy memoratywnej oraz konferencji naukowej poświęconej Bronisławowi Piłsudskiemu ślę życzenia pomyślnego spotkania oraz wyrażam głęboką wdzięczność za tę formę uczczenia pamięci tego zesańca i katorżnika, który pozostawał w bliskich kontaktach naukowych z Wacławem Sieroszewskim, badaczem kultury mojego Narodu – Sacha (Jakutów).

*Z wyrazami wdzięczności pozostaję – Paulina Sacha-Kopestyńska
Olgiate Comasco Como, Italia
Dnia 29.10.2003 roku¹⁶.*

Podczas konferencji wygłoszono cztery referaty. Jan Staszal (Kraków) przedstawił referat pt. „Droga życia Bronisława Piłsudskiego”; Alfred Majewicz (Poznań) omówił „Edycję *Dzieł Zebranych* Bronisława Piłsudskiego”; natomiast Janusz Kamocki (Kraków) zajął się problemem „Etnograficznej działalności Bronisława Piłsudskiego w Polsce”. Problemu recepcji, zasług naukowych B. Piłsudskiego dotyczył referat Antoniego

¹⁶ Kopia listu w zbiorach autora artykułu.

Kuczyńskiego z Ośrodka Badań Wschodnich Uniwersytetu Wrocławskiego. Referat ten nosił tytuł „Niedoszła nagroda im. Lwa Kuźniecowa dla B. Piłsudskiego w Tomsku i Instytut Naukowy jego Dziedzictwa w Južno Sachalińsku”. Naświetleniu wielostronnych zagadnień mieszczących się w tym referacie służyły pozytywne opinie jego autora o działalności naukowej Instytutu Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku. Autor referatu podkreślił, iż program naukowo-badawczy tej placówki nawiązuje do wielu aspektów działalności B. Piłsudskiego na Sachalinie i jest w pewnym sensie ich kontynuacją. Oceniał wysoko działalność inicjatora powstania tego Instytutu W.M. Łatyszewa podkreślając, iż pracując na dalekowschodnich peryferiach Federacji Rosyjskiej potrafił stworzyć taką placówkę naukowo-badawczą, wpisać w jej działalność cenne inicjatywy naukowe i organizacyjne oraz skupić wokół nich uczonych z innych ośrodków w Rosji i na świecie – np. z Francji, Japonii, Polski, Niemiec, USA. „Izwiestja Nasledija Bronisława Piłsudskiego” zdaniem autora referatu posiadają zupełnie wyjątkowy charakter wśród pism naukowych wydawanych na świecie. Koncentrują się bowiem one na popularyzowaniu działalności jednego badacza, jakim jest B. Piłsudski. Służą odkrywaniu nowych materiałów dotyczących tej postaci oraz upowszechnianiu tych odkryć. Pismo zamieszcza także artykuły poświęcone złożonej problematyce kulturowej autochtonicznych mieszkańców rosyjskiego Dalekiego Wschodu, które są w znacznej mierze kontynuacją niezrealizowanych zamierzeń B. Piłsudskiego oraz jego myśli badawczej.

Referenci prezentowali także unikatowe dokumenty związane z postacią B. Piłsudskiego, natomiast organizatorzy konferencji przygotowali niewielką wystawę prezentującą część spuścizny naukowej B. Piłsudskiego pochodzącą ze zbiorów Biblioteki i Archiwum Polskiej Akademii Umiejętności.

Kończąc wspomnieć należy, że krakowska konferencja oraz odsłonięta w gmachu PAU tablica memoratywna poświęcona pamięci B. Piłsudskiego dobrze przysłużyły się popularyzacji tego zapomnianego zesłańca i katorżnika, badacza tubylczych ludów Sachalinu i wyspy Hokkaido. Jego dorobek z tego zakresu ceniony jest współcześnie przez antropologów kultury, a scalaniem tej spuścizny rozproszonej nieomalże po całym świecie zajmuje się wspomniany już Instytut Naukowy Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego w Južno Sachalińsku.

Jak nie trudno zorientować się z tego krótkiego omówienia referaty wygłoszone na konferencji dotyczyły nie tylko prezentacji tego co do tej pory wiedziano o życiu i pracy B. Piłsudskiego, ale wielokrotnie akcentowały one współczesną recepcję jego osiągnięć i myśli badawczej w dziedzinie etnografii, językoznawstwa, religioznawstwa oraz folklorystyki. Każdy z tych problemów mógłby stać się kanwą do zupełnie nowych opracowań.

Wspomniana tablica pamiątkowa godnie uczciła pamięć B. Piłsudskiego, zasłużonego badacza i niezwykle człowieka. Liczne uczestnictwo mieszkańców Krakowa w uroczystości odsłonięcia tablicy świadczy, że tak osoba, jak i miejsce, w którym oddano jej hołd wpisują się na trwałe w dzieje Krakowa, miasta, do którego przybył on jesienią 1906 roku po długoletnim pobycie na sachalińskim zesłaniu.



Muzeum Niepodległości
w Warszawie

Polska Akademia Umiejętności
ul. Sławkowska 17
Kraków

Z okazji zorganizowania sesji naukowej na temat życia i dorobku naukowego Bronisława Piłsudskiego oraz odsłonięcia w gmachu Polskiej Akademii Umiejętności poświęconej mu tablicy memoratywnej, pragnę złożyć serdeczne gratulacje wszystkim inicjatorom tego ważnego przedsięwzięcia. Jestem głęboko przekonany, że podjęte przez Państwa działania znacząco przyczynią się do poszerzenia wiedzy i utrwaleniu pamięci o postaci naszego wybitnego badacza.

Bronisław Piłsudski nie doczekał się za życia należytego uznania mimo istotnych osiągnięć w dziedzinie dokumentowania dalekowschodnich i rodzimych kultur. Jego bogata spuścizna uległa rozproszeniu, zaś nieliczne przedwojenne publikacje pozwalały poznać tylko skromną część dorobku badacza. Przełomowy okazał się rok 1981, kiedy z inicjatywy Alfreda Majewicza został utworzony Międzynarodowy Komitet dla Ocalenia i Oceny Spuścizny Naukowej Bronisława Piłsudskiego. Jego członkami byli też inni Polacy: Jerzy Bańczarowski, Lech Kaczmarek, Antoni Kuczyński i Elżbieta Majewicz.

Niezależnie od prac Komitetu czy powstałego 16 lat później Instytutu Naukowego Dziedzictwa Bronisława Piłsudskiego działającego w Južno-Sachalińsku, dorobek badacza stał się przedmiotem studiów uczonych różnych profesji wywodzących się z Polski, Rosji i Japonii. Wyniki ich dociekań zaprezentowano na trzech międzynarodowych konferencjach, które zaowocowały szeregiem nowych ustaleń na temat życia i pracy Piłsudskiego. Warto dodać, że w 1998 roku, w 80. rocznicę Jego śmierci, ukazało się monumentalne dzieło *Syberia w historii i kulturze narodu polskiego* pod redakcją Antoniego Kuczyńskiego, zadedykowane uczonemu.

Prowadzone obecnie prace badawcze koncentrują się na scalaniu spuścizny B. Piłsudskiego i uściśleniu faktów biograficznych. W popularyzacji tych zagadnień ma też swój udział Muzeum Niepodległości w Warszawie. Wspólnie z Komisją Syberyjską Komitetu Nauki i Techniki PAN podjęto się organizacji sesji naukowej poświęconej temu badaczowi. Odbyła się ona 21 maja 2001 roku. Przedstawiono wówczas cztery referaty analizujące Jego życie i działalność.

Konferencja zorganizowana w Polskiej Akademii Umiejętności jest kolejnym ważnym krokiem zmierzającym do rzetelnego podsumowania dokonań tej niezwyklej postaci. Udział w sesji wybitnych specjalistów oraz interesująca tematyka ich wystąpień pozwala żywić nadzieję, że wygłoszone referaty nie tylko rzucają nowe światło na dorobek badacza, ale też staną się impulsem do podjęcia kolejnych, poświęconych Mu prac naukowych.

Życząc Państwu owocnych obrad, jeszcze raz pragnę wyrazić uznanie za podjęcie ważnego dzieła upamiętniającego spuściznę Bronisława Piłsudskiego.

Dyrektor Muzeum Niepodległości

Warszawa, dnia 3 listopada 2003

dr Andrzej Stawarz